

# För stor för att gömmas undan

Karl Ragnar Gierow blev känd för allmänheten när han var Svenska Akademiens ständige sekreterare. Som författare har han dock orättvist hamnat i skymundan.

Av Olle Abrahamsson

**H**ur kommer det sig att en av 1900-talets märkesmän i svenskt kulturliv – stor som poet, dramatiker och essäist och framgångsrik som teaterchef och akademisekreterare – är så gott som okänd i vår tid? Hundraårsminnet av Karl Ragnar Gierows födelse passerade för några år sedan under tystnad och någon nyutgivning av hans lyrik, dramatik eller skarpsinniga essäistik har såvitt jag vet aldrig varit på tal. I aktuella lyrikantologier är han inte representerad, inte ens i Jan Olov Ulléns 800-sidiga urval *De bästa svenska dikterna* (2007). De litterära sällskapen växer som svampar ur jorden men något Gierowsamfund tycks inte vara i sikte. Ett sådant skulle annars få fullt upp att göra, särskilt som en stor del av föremålets litterära kvarlätenhet ännu ligger otryckt. Lika besynnerligt är att Gierows liv och verk varken under hans levnad eller senare nämnvärt har intresserat personhistoriker och litteraturforskare. I Lars Lönnroths och Sven Delblancs standardverk *Den svenska litteraturen* (1989) omnämns han kortfattat och aningen pejorativt som "diktkonstens tjänsteman".

Ointresset för Gierows person och författarskap kan inte bero på att det vimlar av skribenter

av hans kaliber. Förklaringen är snarare den motsatta, att han uppfattas som så egensinnig och otidsenlig att folk av facket placerar honom i vår litterära kanons periferi. Den läsande allmänheten känner överlag inte alls till honom och kan därför inte längre fångas av hans mångbottnade lyrik, filosofiskt underbyggda dramatik och snillrika essäistik.

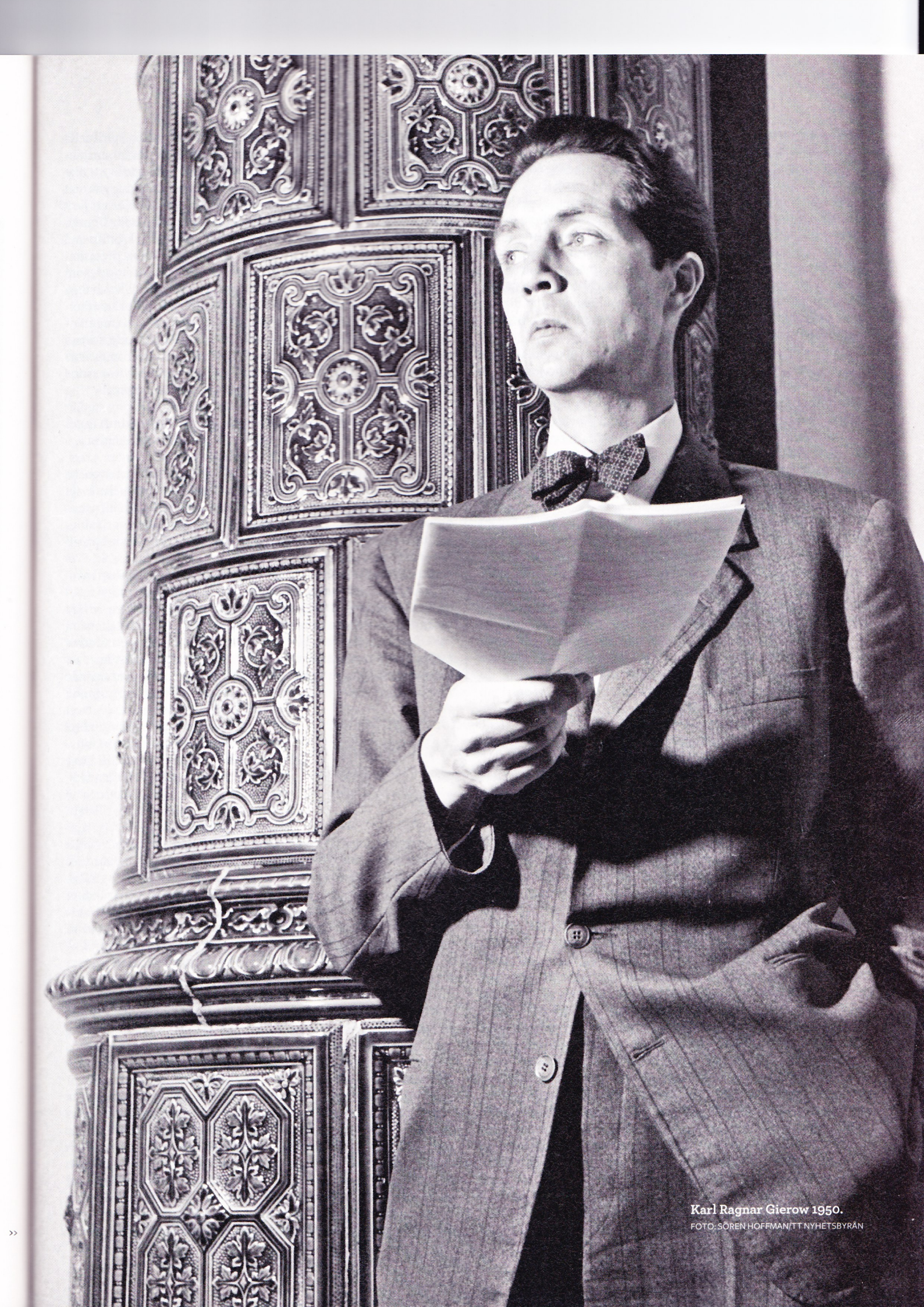
**G**ierow är förvisso inte ensam om att vara med orätt förbisedd av eftervärlden. Han delar det ödet med till exempel Benjamin Höijer (1767–1812), den ende svenske filosof som nått europeisk ryktbarhet och som på sin tid räknades jämbördig med de tyska giganterna Fichte, Schelling och Hegel. Över Höijer gav Gierow år 1971 ut en mycket läsvärd

minnesteckning, som på väsentliga punkter närmast formar sig till ett självporträtt. Höijer beskrivs som ett misskänt geni med "en överlägsen sarkasm på lur i mungipan, utmanande och förbigången, föraktfull och befunden överflödig". För nutiden ter han sig enligt Gierow "så som han måste ha framstått för många i sin samtid: obekvämt, otillgänglig och till sist oundviklig". Adjektiven, särskilt det sistnämnda, röjer ett för Höijer och hans levnadstecknare gemensamt intelligensaristokratiskt drag, som

*"Poeten Karl Ragnar Gierow har hamnat i skuggan av samtida storheter som Bertil Malmberg, Karin Boye och Johannes Edfelt."*



Olle Abrahamsson är tidigare rättschef på justitiedepartementet.



Karl Ragnar Gierow 1950.  
FOTO: SÖREN HOFFMAN/TT NYHETSBYRÅN

blandas med arrogans mot en eftervärld som inte längre finner det nödvändigt att minnas dem.

Några år senare publicerade Gierow ett äreminne över den märklige och rikt begåvade lundabiskopen Johan Henrik Thomander (1798–1865). Också här finner man dubbelxponeringar som bidrar till att karaktärisera minnesskrivaren själv. Exempelvis snabbheten i repliken, som hos båda kunde vara dräpande, och lusten att på lediga stunder översätta Shakespeare. Liksom ett konstitutionellt inre spänningsförhållande, som Thomander en gång gav luft åt med orden: "Hjärtat skapt i april och förståndet stöpt i december." Kring denna uppgivna suck byggde Gierow sin inklämmande biografi, som är ett magnifikt porträtt av en sammansatt människa som från fatigdom och utstötthet når samhällets höjder.

Ett själsliv fyllt av motsägelser var något som Gierow själv hade att förhålla sig till. Och han gjorde det med en för honom typisk raljans: "Det lilla hjul som får verket att ticka heter på urmakarens fackspråk oron, och det som driver en människa är hennes komplikation. Obestridligt helgjuten är bara idioten." Temat om människans kluvenhet mellan att vilja det goda och göra det onda går igen i det mesta han har skrivit. Det gäller särskilt i de åtta diktsamlingarna från och med *Ödletid* (1937) och i de idéburna dramerna, såsom *Helgonsaga* (1943), *Cembalo* (1961) och *Den fjärde vise mannen* (1970).

**K**arl Ragnar Gierow föddes i Helsingborg 1904 och tog en licentiatexamen i filosofi i Lund, där han också fick tre vänner för livet: Frans G Bengtsson, Hjalmar Gullberg och Ingvar Andersson. Sedan han flyttat till Stockholm och vid 26 års ålder på Fredrik Bööks rekommendation fått anställning som Norstedts litterära rådgivare lotsade Gierow fram vännernas produktion till gagn för förlaget och till glädje för den läsande allmänheten. Gullbergs genombrott som sin tids mest beundrade svenske lyriker och Bengtssons succé med *Karl XII:s levnad* (1935–36) hade knappast kommit till stånd utan hans uppmuntran och förmedling. Till de nära vännerna hörde även den på Orkneyöarna bosatte Eric Linklater, som han översatte och som kom att betyda mycket för honom. "He has a passionate distaste for sleep", angav Linklater som förklaring till deras många och långa nattliga diskussioner, och Gierow kvitterade med att dedicera essäsamlingen *Mina utflykter* (1950) till makarna Linklater med det kärleksfulla konstaterandet att de tre aldrig lärde sig konsten att avsluta ett samtal. Till Ivar Harrie, en annan kär Lundakamrat, infann sig däremot med tiden en viss distans som nog kan förklaras med dennes benägenhet att finna försonande drag hos Sovjetkommunismen.

Det är lätt hänt att överlägsna intelligenser betraktar sin omgivning med leda, otålighet och skepsis. Gierow kan inte fränkännas sådana drag. Det hände att hans misantropi fick honom att längta till den dag då han skulle slippa se dem han hade svårt att stå ut med, och de var rätt många. Desto större är kontrasten till den glädje han upplevde i samvaro med dem som i hans ögon höll måttet. Det kunde gälla historiska gestalter som Platon och Kellgren eller samtida som Nathan Söderblom, Hans Larsson och Arthur Koestler; alla dessa har han i sin essästik porträtterat kärleksfullt och med den lätta pennföring som var hans signum. Men det råder knappast något tvivel om att den som betydde mest för honom var den sex år äldre Hjalmar Gullberg. Det minnestal som Gierow höll över honom vid sitt inträde i Svenska Akademien 1961 hör enligt mitt förmenande till det skönaste, mest fulländade som har skrivits på svenska språket. Gierow gav sitt yppersta av sin stilkonst i porträttet av den döde diktaren och vännen.

År 1937 kom Gierow till Radiotjänst på Kungsgatan 8 i Stockholm, där Gullberg redan befann sig, och han fungerade där som ett slags anställd författare i krigshändelsernas skugga. Han kom

att svara för otaliga programinslag, ofta iscensatta som spirituella dialoger i moraliska och estetiska ämnen. Han tillförde radiomediet nya och för lyssnarna spännande former för gestaltande av ett historiskt, filosofiskt och litterärt stoff. Sin spirituella talang gav han fullt utlopp i vådeviller och komedier. En av dem, *Av hjärtats lust*, kom ut i bokform 1944 och blev en dundrande kassapjäs för Dramaten. Skämtlynnat lade han åt sidan i en rad suggestiva krönikespel om första världskrigets ohyggliga människoslakt. Dessa programinslag kondenserades till boken *1914–1918 in memoriam* (1939), som kan ses som en prototyp till Peter Englunds dock helt självständiga *Stridens skönhet och sorg* (2008). För det fall att radions lokaler skulle ockuperas, vilket hade skett i Norge, hade Gierow och hans medarbetare en laddad pistol liggande i skrivbordslådan. Radiotjänsts personal såg dessa år som sin uppgift att stärka svenska folkets motståndsvilja och förbereda det för det krig som Per Albin Hanssons samlingsregering med tur och skicklighet lyckades undvika.

**F**rån Radiotjänst gick Gierow 1946 vidare till *Svenska Dagbladet* som chef för tidningens litterära avdelning. Hans efterträdare som ledamot i *Svenska Akademien*, sedermera *Axess*-medarbetaren Knut Ahnlund, framhöll vid sitt inträde att Svenska Dagbladets litteraturbedömning under Gierows tid präglades av en "anda av rättvisa, engagemang och sakkunskap". Det var en ovanlig formulering av en kritiker som var mindre känd för lovprisningar än för sina gruvliga vidräkningar med dem som inte levde upp till hans förväntningar.

Att Dramatens glanstid sammanföll med Gierows chefskap 1951–63 är knappast en slump. På teatern fanns visserligen redan mäs- terregissörerna Olof Molander och Alf Sjöberg samt flera av vårt lands genom tiderna främsta skådespelare, såsom Lars Hanson, Tora Teje, Inga Tidblad, Eva Dahlbeck och Ulf Palme. Men Gierow inspirerade sin ensemble till stordåd, och det är hans förtjänst att inte mindre än fyra av Eugene O'Neills numera världen över spelade pjäser fick ett triumfartat mottagande när de hade sina urpremiärer på Dramaten. Gierow har själv beskrivit hur han sent en kväll började läsa manuskriptet till det opublicerade dramat *Lång dags färd mot natt*: "När jag lade det ifrån mig var det ljusan dag, och de mellanliggande timmarna hör till dem jag aldrig glömmet".

I ansträngningarna att låta Dramaten få ensamrätt till O'Neills postuma verk hade Gierow hjälp av Dag Hammarskjöld, som han också annars samarbetade med. Intellektuell utmaning motsvarande bägges kapacitet fann de i uppgiften att ge svensk tolkning åt Djuna Barnes *The Antiphona, Växelsången* (1961). Året efter Hammarskjölds död höll Gierow i Svenska Akademien en parentation över den bortgångne vännen och generalsekreteraren. Han förbluffade först sina åhörare med orden: "Dag Hammarskjöld växte inte med uppgiften." Så kom nästa mening som en befrielse: "Uppgiften växte med honom!" Teatermannens dramaturgiska grepp väckte Börssalens publik till insikt om att Hammarskjöld var större än sitt ämbete.

**S**om ständig sekreterare och ordförande i Nobelkommittén företrädde Gierow Akademien med kraft och elegans. Han fann en fröjd i att inskräpa att dess verksamhet inte står under statsmakternas kontroll och inte heller kostar de stundom upprörda skattebetalarna en enda krona. För allmänheten blev han ett känt ansikte då han iförd solglasögon varje höst inför tv-kamerorna förkunnade årets Nobelpristagare i litteratur. Lika många följde honom inte när han i Stockholms konserthus höll sina briljanta tal till Solzjenitsyn, Böll, Bellow och Aleixandre. I talet 1974 till Eyvind Johnson och Harry Martinson tecknade Gierow de båda författarnas väg från fattigdom och obemärkt till världsvid berömmelse

men han försummade inte att även framhålla de goda samhälls- förändringar som gjort avancemangen möjliga, "vårt lands kanske största välsignelse, kanske också dess största bedrift under de sista tusen åren". Och i sitt tal 1979 till solens och ljusets besjüngare Odysseus Elytis visade han öppet sitt förakt för de många som vid den tiden menade att all sann poesi måste vara tidsmedveten och en politisk handling, genom att påvisa hur pristagarens dikt om en stupad löjtnant i det albanska kriget 1940-41 var "engagerad dikt i långt bokstavligare bemärkelse än de brukar känna till, som oftast ropar på diktens engagemang".

Men av hela detta framgångsrika liv i händelsernas centrum märks knappt ett spår i den lyriska alstring som när allt kommer omkring var Gierows huvudsak. Långt ifrån att framhäva sina världsliga erövringar envisas skalden med att beskriva sig själv som en misslyckad figur, en "tillvarons spillning", ett "utsöndrat gift" eller som här i inledningen till dikten *Epitafiskt* (1968): "Så många goda vänner redan borta -/ vem fan skall hålla liktal över mig?/ Fanns något där jag inte kom till korta?/ Finns någon människa som behöver mig?"

Poeten Karl Ragnar Gierow har hamnat i skuggan av samtida storheter som Bertil Malmberg, Karin Boye och Johannes Edfeldt. Inget tyder på att han någonsin klagade över den uteblivna berömmelsen, men uppfattningen om Gierow som en mindre betydande diktare är inte rättvis. Hans stundom fräna men alltid av full konstnärlig behärskning präglade uppgörelser med tillvarons orimliga villkor, med frågorna om värde, ansvar och skuld och varför vi lever när vi ändå skall dö, har få motstycken i svensk litteratur. Vad man närmast kan jämföra med är Birger Sjöbergs sena diktning. I likhet med Sjöberg lämnade Gierow med tiden alla konvensans krav, han vågade ta hänsyn till annat än sin konst. Humorn blev bitter, ironin trött och tonen tidvis rå, samtidigt som den poetiska formen blev alltmer avskalad. Som i följande passage ur samlingen *I daggekåpans mantelfäll* (1983), tillkommen kort före hans död mot en kuliss som erinrar om motivet i Carl Kylbergs målning *Hemkomsten*:

"Ärelystnad vet aldrig hut./ Lär den tystnad dess dödsminut./ Låt den svälja, fotsdjupt i sörjan,/ ångestkramade krav på en början/ och sin förlamade bön om ett slut./ Havet glöder i levrat skick./ Himlen förblöder där solen gick./ Slocknandet söker med trots och fasa/ i förödelsens glupande brasa/ återfödelsens ögonblick."

Redan i sin ungdom var Gierow kritisk till determinismens och behaviorismens läror, och i essän *De outhärliga fördomarna* (1972) försöker han slå fast att människans fria vilja är en nödvändighet, varförutan det vore rent barbari att avkräva henne ansvar. Och utan ansvar och risken att ådra sig skuld går hennes värde förlorat. Men friheten att välja mellan gott och ont kan, menar den filosofiskt bevandrade diktaren, inte härledas inom kategorierna utan kan bara finnas vid sidan om dessa. Friheten förblir en helt och hållet personlig angelägenhet, så strängt personlig att den föds och dör med varje människa.

Liknande grubblerier förekommer på många håll i hans diktning, kanske mest etsyande i diktcyklerna *Den förste människosonen* (1968) och *Tre studenter i Wittenberg* (1978). Den sistnämnda är ett poetiskt minidrama där tre skilda livsåskådningar presenteras i historisk kostymering men med klar adress till det tjugonde århundradets ödesfrågor. Gierow vänder upp och ned på 1500-talsstudenternas - och sina läsares - världsbild, han tar dem ur villfarelsen att de själva är skuldfräna och lämnar dem i djupt bryderi. För trots att var och en av diktens tre rollfigurer tycks kunna åberopa goda bevis för att de inte har någon skuld, tvingas de till sist bejaka paradoxen att

deras enda räddning är att stå till svars. Diktsviten är ett versifierat tankedrama på högsta nivå, där den bildade läsaren dessutom kan roa sig med att försöka lista ut vilka gestalter som kan ha stått modell för de tre olika livshållningarna.

De sista åren ökade svärtan i Gierows dikter, särskilt sedan hans hustru omkommit. Hans leda vid livet blev alltmer påtaglig men hans skaparkraft förblev obruten. Även i det största betryck var han oförmögen att producera dålig vers. Vid makans grav på Donationskyrkogården i Helsingborg, där också Karl Ragnar Gierow själv nu vilar ett stenkast från Birger Sjöbergs, skrev han:

*Låt år och dag förlida,  
låt stunden bryta in.  
Jag sjunker till din sida,  
till platsen som är min.  
Dit leder mina frågor,  
dit letar sig min törst,  
och allt blir eld och lågor  
som när jag såg dig först.*

Denna strof med dess oerhörda stegring tror jag få människor kan ta till sig utan att gripas av rörelse. Det finns intet spår av maner eller koketteri i den dödslängtan som den sörjande diktaren ger uttryck för, bara naken uppriktighet.

Hur ter sig utsikterna för författaren och poeten Karl Ragnar Gierow att bli återupptäckt? I närtid obefintliga skulle jag tro, på längre sikt lika oundvikliga som för den av eftervärlden ännu förbisedde djuptänkaren Benjamin Höijer. Verkligen begåvning låter sig i längden inte undertryckas. Och vem skulle utan sådan begåvning kunna åstadkomma ett lika suveränt komprimerat avsked till livet som detta:

"Men vad mitt liv betytt det fann jag inte./ Att vända ont till gott det hann jag inte./ Och börja om på nytt det kan jag inte."

Några tecken på en Gierowsk återupprättelse kan dessbättre skönjas. Karl Ragnar Gierows brorsbarn har lagt upp hemsidan [www.karlragnergierow.se](http://www.karlragnergierow.se) där delar av hans författarskap gjorts tillgängligt, jämte bakgrunds-teckningar och kommentarer. Även ljudfiler finns inlagda som gör det möjligt att lyssna till skaldens ädelskånska idiom. I serien Minnesbiblioteket utgav Svenska Akademien år 2008 ett nytryck av en minnesteckning som Gierow på 1960-talet gjorde av Abraham Niclas Clewberg-Edelcrantz. Denne var teaterdirektör vid Gustav III:s hov och därmed Gierows förste företrädare som Dramatenchef, dock kommen i vanrykte för försörjning ur teaterkassan. Vad som lockade Gierow att ägna tid och kraft åt denne något tvivelaktige figur var inte minst det förhållandet att Clewberg-Edelcrantz var Kellgrens nära vän och förtrogne. Kellgren var kanske den svenske diktaren, vid sidan av Hjalmar Gullberg, som Gierow beundrade mest.

Uppenbart inspirerad av Gierows minnesteckning gav Malte Persson år 2008 ut en lovordad roman, *Edelcrantz förbindelser*. Till nytgåvan samma år av Gierows egen bok skrev Svenska Akademiens ständige sekreterare Peter Englund ett vackert förord. Där betonar han sin företrädares djupa originalitet och avslutar med att citera vad Gierow själv hade att säga om den saken:

"Originalitet är inte en egenskap, inte ett uttryckssätt - det är en enkel sanning, anspråkslös och obemärkt. Den som har den egenskapen kan både lära och låna av andra; vad han gör, blir ändå alltid hans eget. Den som saknar den kan arbeta sig sjuk på ett särartat framträdande; vad han säger är ändå inte hans." ❀